

Fabian Estapé*

PROLOG

* Reproducció del pròleg inclòs en el primer volum de la Miscel·lània, a càrrec del president de la Fundació Ernest Lluch, Dr. Fabian Estapé.

Un dia de novembre del 2000, una monstruosa acció irracional va segar la vida d'Ernest Lluch, un dels més destacats economistes, professors i investigadors del nostre país, a més de polític prestigiós i de comunicador popular. Tornava d'impartir la seva celebrada classe habitual d'Història de les Doctrines Econòmiques a la facultat de Ciències Econòmiques de la Universitat de Barcelona, quan el terrorisme criminal l'abatí miserablement i furtiva en el seu garatge.

La martellada fou brutal per a tota la societat espanyola i catalana; el ressò mediàtic que tingué el seu assassinat en donà fe. Va ser una convulsió per a tots i molt especialment per a aquells a qui ens era més pròxim: la família i els amics. Però es pot ben dir que la seva desaparició fou generalment sentida i sobren mostres de l'impacte i el sentiment que causà la seva pèrdua, només si ens atenem als carrers, places, centres, biblioteques, cases de cultura o instituts que porten avui el seu nom. Enmig de la desolació generalitzada per la pèrdua del comunicador i el polític, cal destacar que la seva absència constituïa una patxada tremenda per al món universitari. Desapareixia un catedràtic il·lustrat i erudit de primer ordre, un professor impossible de substituir en el moment de la seva plenitud, de la seva maduresa científica i intel·lectual.

Una colla d'amics vàrem crear en honor a la seva memòria la Fundació Ernest Lluch, que m'honoro de presidir, la qual pretén no només mantenir viu el record d'Ernest Lluch, el seu pensament i la seva obra, ans també desenvolupar una tasca de continuïtat de la seva reflexió intel·lectual, de la seva activitat acadèmica, dels seus compromisos cívics i de les seves aspiracions socials i culturals. La Fundació va creure, amb raó, que una figura de les seves característiques acadèmiques mereixia precisament una miscel·lània de tipus acadèmic que portés el seu nom. Davant d'un estudiós de la seva trajectòria acadèmica, autor de l'obra científica que

coneixem, no podíem deixar de constatar que malgrat la seva dedicació intensa i reeixida a la política, l'Ernest fou, per damunt de tot, un universitari, un professor i un investigador. Era la seva autèntica vocació. D'ell va dir Enrique Fuentes Quintana: "Lluch és el més acadèmic de tots nosaltres". És per això que s'escau aquesta miscel·lània acadèmica amb nombroses i importants col·laboracions de destacats investigadors, una bona colla dels quals foren amics o alumnes del propi Lluch.

He escrit en un altre lloc que conèixer Lluch és una de les grans coses que m'han passat a la vida. Vaig tenir la sort, la immensa sort i el privilegi, de comptar amb la seva amistat amb una relació d'afecte que va anar molt més enllà de les normals relacions entre professor i alumne. Des de l'any 1960 ens va unir una profunda amistat que inclogué la meua família i la seva i una relació extraordinària que amalgamà totes les complicitats possibles intel·lectuals, socials, personals i polítiques entre nosaltres dos amb un permanent intercanvi d'informacions, idees i projectes, sempre amb el rerefons universitari, les lectures, la recerca, les publicacions, les teories i l'economia en totes les seves dimensions. Al cap dels anys, ja no hi havia ni professor ni alumne, érem dos amics que apreníem l'un de l'altre, amb una sana, subtil i estimulante competició de coneixements, de vegades cultes i erudits i d'altres, per què no dir-ho, de deliciosa i espatarrant xafarderia. Es pot dir que durant quaranta anys vaig tenir amb l'Ernest una llarga i fecunda conversa sobre tot: l'economia, la societat, el país i sobretot el present i futur seus, els homes i les dones que, al capdavall, era el nostre interès principal.

Recordo com vaig conèixer Ernest Lluch. Fou un encontre del tot significatiu. Era l'any 1959, jo era Catedràtic de Política Econòmica a la Universitat de Saragossa i anava de tant en tant a Barcelona. En una d'aquestes visites a la Universitat central, a la facultat estaven parlant Ernest i Salvador Condomines i de cop els vaig engegar: "poc aprendreu aquí; hi ha menys llibres que en el meu Seminari de Saragossa". La meua provocació no era gratuïta; el fons bibliogràfic que jo tenia a la capital aragonesa era excel·lent, gràcies als grans professors Antonio Flores de Lemus y Enrique Rodríguez Mata, que havien comprat amb criteri rigorós una gran quantitat de llibres, que efectivament, configuraven una biblioteca millor que la que hi havia a la facultat de Barcelona. El cas és que al cap d'un parell de setmanes els dos, Lluch i Condomines, van comparèixer a Saragossa i van comprovar que, en efecte, la meua afirmació provocativa es basava en una realitat palpable. Aquella curiositat acadèmica d'estudiant era ja ben significativa del tarannà de l'Ernest; no pogué resistir la temptació d'anar a veure què hi havia a Saragossa. I el cas és que mantindria tota la seva vida aquella curiositat.

La nostra amistat s'inicià el 1960, quan, després d'unes oposicions habituals en aquells temps, vaig traslladar-me a Barcelona per ocupar la càtedra de Política Econòmica que vaig exercir fins al 1988. Des del primer moment vàrem congeniar i mai vàrem deixar de relacionar-nos, fins i tot quan teníem —tenia— motius de discrepància.

Acabada la carrera se n'anà becat a la Sorbona, on inicià un extens treball sobre el pensament econòmic a Espanya entre 1800 i 1860 que publicaria parcialment més endavant. Lluch va ampliar els seus estudis a París on va poder seguir les classes de Pierre Vilar, el gran historiador francès i profund coneixedor de Catalunya, autor de la monumental *Catalunya dins l'Espanya moderna*, que també havia seguit anys enrere el famós Seminari d'Història del Dret de Luis García de Valdeavellano. En aquella etapa de París, Lluch conegué els autors marxistes i les seves interpretacions de la història així com moltes lectures de llibres difícils de trobar a la península

Ibèrica, per raons òbvies. Amb aquella estada, Lluch adquirí una solidesa definitiva en la seva formació. Una solidesa intel·lectual i una visió clara de transformació del país cap a la democràcia. Una visió que refermà el seu ideari polític. Ja el tenia, de jove, quan es convertí en el primer líder de la facultat d'Econòmiques votat democràticament. Però acabada la carrera, amb aquella temporada a París de rastreigs bibliogràfics i obertura d'horitzons va completar la consolidació del seu pensament democràtic i d'esquerres.

Després començà una etapa de recerca intensa amb el que seria la seva tesi doctoral sobre el pensament econòmic a Catalunya de 1760 a 1840. En realitat l'Ernest volia fer una altra tesi. Volia estudiar l'estructura del pensament econòmic previ a la revolució de 1868, que determinà l'aparició de l'economia liberal a Espanya. Però no pogué realitzar-la perquè, com ell mateix va explicar, els documents fonamentals havien desaparegut en un incendi en el ministeri d'Hisenda, a Madrid. Llavors es decantà per l'estudi dels economistes catalans.

L'Ernest Lluch va ser sempre un alumne destacat. No oblidem que fou Premi Extraordinari i que comença a publicar essent encara estudiant. Llavors ja despuntava. Durant uns quants anys va estar al meu costat en el Seminari de Política Econòmica i fou un col·laborador activíssim en tot moment. La conseqüència de la participació de Lluch en el Seminari de Política Econòmica fou que vaig tenir el goig de dirigir la seva impressionant tesi doctoral *El pensament econòmic a Catalunya entre el renaixement econòmic i la revolució industrial: la irrupció de l'escola clàssica i la resposta proteccionista* (publicada més tard amb el títol de *El pensament econòmic a Catalunya (1760-1840)*, Edicions 62, 1973), que presentà l'any 1970 i que, a més d'haver estat un esforç personal formidable, constituïa en el nostre món cultural una aportació essencial per entendre el segle XVIII XIX catalans i molt particularment proposava una nova visió sobre el proteccionisme. Aquest treball és l'obra parcial més destacada de Lluch i ha esdevingut una referència obligada en la història del pensament econòmic i una aportació extraordinàriament aclaridora per a la història de Catalunya.

Poques etapes de la meua experiència acadèmica van ser tan fructíferes com aquella que va suposar l'elaboració de la seva tesi doctoral: aleshores es posà de manifest que ens trobàvem davant d'un investigador de gran categoria. Per fer aquella tesi Ernest Lluch s'havia prestat immediatament a la disciplina que li vaig imposar i que jo havia après del meu mestre, el gran historiador Valdeavellano, segons la qual una tesi que mereixés aquest nom i que pogués ésser presentada i defensada havia de comportar una tasca immensa, no inferior a quatre anys de dedicació. Ernest Lluch els superà amb escreix, n'hi dedicà quasi el doble.

L'Ernest era el deixeble que tot professor desitja. Vaig tenir la sort d'haver seguit les seves primeres passes com a investigador i professor. Me'n sento orgullós. Tal vegada una de les coses més nobles per les quals he estat envejat és, senzillament, per haver estat "el mestre de Lluch". Com tots els grans talents Lluch s'aprofità dels seus mestres amb una voluntat sistemàtica d'absorció de coneixements. Recollí el que li calgué de Vicens, de Vilar o dels autors que l'interessaren i de seguida orientà el treball propi, a partir del que anava xuclant de pertot. Essent un estudiós de memòria extensa i precisa, la capacitat d'assimilar continguts de l'Ernest era altíssima, tot el dia prenent nota de tot el que li semblava interessant, devorant bibliografia i passant hores i hores per arxius i biblioteques. Cal tenir present la condició de rata de biblioteca que sempre va acompanyar l'Ernest. El que més li agradava era anar a arxius no utilitzats, remenar documentació inèdita, presentar troballes inesperades, revaloritzar gent desconeguda, descobrir coses noves. Tenia el nervi de l'investigador, l'afany de l'erudició, la

voluntat permanent de fer aportacions noves i també, tot s'ha de dir, les ganes d'impressionar amb els seus coneixements, de mostrar la seva feina. A més, li interessava tot: la teoria, la pràctica, la planificació, l'economia, la història, la cultura, la literatura, la pintura, l'arquitectura, la música... en el fons Ernest Lluch era un colossal tastaolletes científic.

És alhora fàcil i difícil sintetitzar en què consistí el meu mestratge, en què el vaig influir decisivament. Hi ha aspectes que es poden considerar obvis, d'altres ja no sabem fins a quin punt foren progressos que realitzà a partir de la seva pròpia collita. Com a professor seu és evident que vaig aconseguir interessar-lo per la història del pensament econòmic, tant pel que fa als clàssics Smith, Ricardo, o Marx, o als grans economistes contemporanis que vaig procurar introduir a Espanya com ara J.A. Schumpeter, J.M. Keynes, o Albert O. Hirschman. Em sembla que hi hagué una clara influència del Seminari de Política Econòmica que dirigia pel que fa a l'adscripció de l'Ernest a la tendència que representaven llumeneres de l'economia del segle passat com Schumpeter i Keynes. He dit moltes vegades que aquests dos economistes van marcar la meua trajectòria professional i com és fàcilment comprovable en bona part també la de Lluch. Ningú que hagi seguit l'obra de l'Ernest pot deixar de remarcar la seva devoció per Schumpeter (de qui féu traduir una part important de la seva obra al castellà i al català) ni el seu keynesianisme militant, demostrat en el tractament de les seves teories i obertament en la seva pràctica política.

L'altre camp d'influència, el del pensament econòmic d'alguns hisendistes i economistes espanyols i catalans, que tant m'havia interessat des dels meus treballs sobre la fiscalitat i l'economia del XIX, va fer de Lluch el millor seguidor des de primera hora. Fora d'algun treball dispers no hi havia gairebé res. Jo havia dedicat estudis parcials, de passada, a Flórez Estrada, López de Peñalver, Canga Argüelles o Laureano Figuerola. Però tampoc vaig aprofundir-hi arrossegat per altres no menys interessants tasques universitàries i polítiques. En canvi l'Ernest sí, l'Ernest anà a fons. Només cal recordar els seus treballs sobre Álvaro Flórez Estrada, Jaume Caresmar, Eudald Jaumandreu, Juan López de Peñalver, Romà i Rosell, Jaume Amat de Palou, Ramon de Llátzer de Dou, Antoni Bonaventura Gassó... i el tractament de les diferents vessants del pensament econòmic, de tot temps, sobre el qual ens ha deixat una extensa bibliografia des de la fisiocràcia a Clinton passant pel *new deal*.

Penso que Lluch va assimilar també, d'entre les meves fixacions, la de la preocupació pel territori i les seves transformacions, que per exemple a mi em portaria a seguir les passes d'Ildefons Cerdà i la seva planificació de Barcelona. Aquesta inquietud l'havia trobat també amb Pierre Vilar aquell geògraf que es féu historiador perquè entengué que el que era fonamental per entendre el nostre present era l'acció de l'home sobre el territori, les transformacions humanes i no només les geològiques de l'espai físic. El tractament i l'admiració que mantingué Lluch a un autor de qui jo parlava a classe com ara Albert O. Hirschman és eloqüent en aquest sentit. La qüestió li interessà a nivell teòric però també en la realitat més pura i simple: l'Ernest s'endinsà en el coneixement del territori i fruit d'aquesta afeció escrigué alguns dels seus millors treballs sobre Catalunya i les seves comarques, el País Valencià i els seus problemes, industrials, agrícoles, poblacionals, econòmics i polítics.

Ara, allà on Lluch esdevingué imbatible fou en el camp del pensament econòmic. Es submergí de tal manera en l'estudi de la història del pensament econòmic que acabà essent-ne la màxima autoritat en el nostre país. Va multiplicar els estudis en aquesta matèria fins a adquirir un domini i una competència fora de tota

discussió. En un principi va seguir alguns d'aquells autors i dels consells que li donàrem, però després de capbussar-s'hi va anar trobant la seva via, els seus propis autors i els seus interessos de recerca, volà sol i acabà creant la pròpia escola. Francesc Artal ha escrit que Lluç en l'estudi de la història del pensament econòmic pràcticament creà "una nova disciplina, en la qual certament hi havia hagut ja alguns precedents com per exemple Carles Pi i Sunyer, Josep Maria Tallada o Fabian Estapé. Però no es donava el precedent d'una obra tan extensa, potent i suggeridora de nous camins de recerca com la d'Ernest Lluç". Artal no s'equivoca.

Aviat ens van arribar els fruits del seu talent i la seva dedicació. Els seus estudis van fer forat i no només la seva tesi doctoral, lloada a cor per tothom. Lluç va ser l'introduïdor de la teoria de Piero Sraffa i l'escola de Cambridge, amb Pierangelo Caregnani, Geoffrey Colin Harcourt, o la Sra. Joan Robinson així com el seu admirat Paolo Sylos Labini. Aquest autors junt amb altres van matisar a ulls de Lluç el simplisme del marxisme esquemàtic o dogmatitzant, car representaven un esforç per refer el marxisme des del pensament econòmic i alhora fer útil i eficaç l'economia. De Marx li agradava la idea d'un millor repartiment de la riquesa, per això, havent llegit Gramsci, Siro Lombardini i Claudio Napoleoni, Lluç se sentia molt atret pels economistes italians i la seva crítica socialdemocràtica.

En el fons la visió teòrica i intel·lectual d'Ernest Lluç de l'economia era fonamentalment pragmàtica i utilitària, indissociable del seu pensament polític socialdemòcrata. El que Lluç ambicionà tota la vida era ajudar a canviar les coses d'una societat i d'un país que eren lluny de la democràcia i de la justícia social. El factor humanista era el motor que l'empenyia en la política i en l'economia. El capital humà era per a ell el més important i la base de tota transformació. Però, essent home d'ideals i de moltes idees en política no era un idealista somia truites ni un teòric estratosfèric com tants n'hi ha. Al contrari, volia resultats concrets, avenços reals i possibles. Era un pragmàtic allunyat de la fraseologia i la demagògia. No es deixava emportar per les soflames ideològiques ni per les teories del tot o res. Volia avenços reals i tangibles per a les classes populars. Com més millor, però sense fer volar coloms ni vendre duros a quatre pessetes. I citem aquesta metàfora essent ben conscients que aquesta darrera operació hagués estat impossible de realitzar per l'Ernest, com tothom sap.

Era un home polititzat Lluç, que milità en el socialisme català i espanyol on va detentar importants responsabilitats. Compromès ja de jove en la lluita antifranquista vaig poder constatar la tasca democràtica de Lluç a la Universitat. No hem de perdre mai de vista que al costat de la seva vocació intel·lectual d'estudiant, professor i investigador i el seu rigor científic, Lluç impregnà la seva tasca universitària d'una forta empremta democràtica i progressista. Amb ell no hi havia ambigüitats. Encara estudiant, el seu compromís el portà en un moment donat a ser elegit el primer delegat de la facultat de Ciències Econòmiques després d'unes eleccions plenament democràtiques en les quals s'acabà amb el monopoli autoritari del famós sindicat franquista dels estudiants, el SEU, en el qual militaven personatges posteriorment ben coneguts.

Aquell compromís ètic i polític li valgué la seva expulsió de la Universitat de Barcelona i el seu trasllat, forçós, a la Universitat de València, després d'una breu passada per Madrid. Per això l'etapa de 1965-1968 fou especialment dura per a ell, víctima de la ceguesa intel·lectual i política del Règim. S'ha de consignar que Ernest Lluç fou sancionat amb 68 professors més de totes les facultats i estudis tècnics, però en el seu cas sense cap

motiu, ni prova, simplement perquè era considerat perillós, en compliment d'una política repressiva encapçalada pel ministre Lora Tamayo i a proposta del rector de la Universitat de Múrcia, Manuel Batlle, secundada pel rector de la Universitat de Barcelona, Francisco García Valdecasas, i el degà de la facultat de Ciències Econòmiques, Mario Piferrer. Mentre aquest tercet estigué en el seu lloc va ser impossible tota política de concòrdia i compromís intel·ligent.

Es veié obligat per la política repressora i menyspreable d'aquests personatges sinistres a passar a València una colla d'anys. I en aplicació de la dita castellana “no hay mal que por bien no venga”, del que era una acció estúpida i grollera del govern els universitaris valencians en digueren bé. A València en la Agregaduría d'Història del Pensament Econòmic va realitzar un treball extraordinari i creà una vertadera escola amb alumnes molt units al seu mestre –Vicent Soler, Salvador Almenar, Vicent Llombart, Segundo Bru, Clementina Ródenas, Joan Lerma– creant un entusiasme investigador que obrí importants línies de recerca amb un esperit crític de primer ordre. A més de realitzar un seguit d'estudis que han esdevingut referents, entre els quals destaca el conegut *La via valenciana* (Eliseu Climent, 1976).

La mort del dictador i els esdeveniments de canvi polític que s'iniciaren en aquells moments el trobaren molt involucrat amb els moviments d'oposició a la dictadura, pels quals havia estat detingut. Fou llavors, en les primeres eleccions democràtiques que va ser elegit diputat a Corts per Girona en els rengles del PSC, començant una brillant carrera parlamentària que el portaria l'any 1982 a ser ministre de Sanitat en el primer govern de Felipe González. Va ser un gran ministre, aquell que va allargar a tots els espanyols la protecció de la Seguretat Social, aquell que creà el departament de Defensa dels Consumidors, aquell que va crear un departament per al tractament sanitari de la droga. Accions com veiem de forta empremta socialdemòcrata.

Deixat el ministeri i amb un breu interèl parlamentari, Ernest es va interessar per la Universitat Menéndez y Pelayo. Havia explicat a Felipe González i Javier Solana el que s'hauria de fer amb aquella universitat i en fou nomenat rector. De seguida va canviar, ampliar, i obrir aquella universitat incorporant-hi la ciència, l'arquitectura, la música. Va ser un relançament que tothom va reconèixer. En Lluch va realitzar una feina extraordinària com a rector de la Universitat Menéndez y Pelayo, com ha remarcat en diverses ocasions el seu successor en el càrrec, el professor García Delgado.

En els darrers temps tornà a la Universitat de Barcelona des d'on treballà intensament a la càtedra d'Història de les Doctrines Econòmiques, elaborant el que serien els seus darrers llibres i treballs destinats a donar una nova visió de la Catalunya de la segona meitat del segle XVIII. L'Ernest es convertí en un historiador perquè tenia una inclinació constant envers un coneixement precís de la història de Catalunya i s'ha de reconèixer que amb els seus dos darrers llibres –especialment el de *Las Españas vendidas del siglo XVIII* (Crítica, 1999) va contribuir destacadament a il·luminar zones del coneixement històric d'aquella època que es trobaven en una certa obscuritat.

Al cap dels anys, el que sorprèn més de Lluch és la dimensió de la seva producció. Va ser un immens treballador a qui li va interessar quasi tot. Em diuen que la seva bibliografia, que s'està acabant d'elaborar, ratllarà els dos mil títols. L'altra sorpresa és el nivell altíssim de seva obra acadèmica en les diferents vessants, establint noves concepcions i interpretacions i obrint nombrosos camins de recerca per al futur, aquesta obra que ens queda com a llegat per a les noves generacions, una obra impressionant que ens haurem de

llegir i rellegir per a comprendre-la en tota la seva profunditat. I, en la mesura que siguem capaços, tractar de continuar-la.

I acabo aquesta breu aproximació a l'obra acadèmica d'Ernest Lluch. M'he cenyit a alguns aspectes de la seva executòria com a estudiós de les doctrines econòmiques, especialment en els seus començaments. No he entrat en el detall de la seva producció intel·lectual que s'estengué cap a la història i la cultura en general. Tampoc he incidit en la seva trajectòria política al Congrés i al Ministeri. Ni la seva actuació mediàtica, sempre present en els mitjans com a observador de la realitat i com a analista polític. I no he dit res de la seva implicació en el problema basc, que li costà la vida. Lluch treballà tant, donà tant de si, que de vegades seguir-ho tot ens sembla inabastable. Tot plegat ho tractaré amb el detall que mereix en el llibre que estic preparant, *Notes per a una biografia d'Ernest Lluch i Martín*. En aquestes pàgines convenia remarcar la seva vessant científica i acadèmica i així ho he fet, contenint-me i mossegant-me la llengua per no entrar en altres terrenys.

Però vull dir que, a aquells que com jo vàrem gaudir de la confiança i amistat de l'Ernest, al costat de la seva obra intel·lectual i política, importantíssimes, ens ha quedat, inesborrable, la memòria personal, l'experiència d'haver tingut el privilegi de tractar-lo, de seguir-lo, d'escoltar-lo i d'haver après tant gràcies al seu enginy i el seu exemple. Mai no oblidarem aquella simpatia i sentit de l'humor, aquella manera de fer i de produir-se que captivava, que seduïa. Mai no oblidarem tampoc la seva conversa enriquidora i divertida, filla alhora d'una sòlida cultura i d'una proverbial i permanent sedasseria. Tant com la seva obra recordarem l'home i el seu estil, l'amic entranyable i insubstituïble, que en un acte de salvatgia ens van robar ara fa cinc anys.

Fabian Estapé

President de la Fundació Ernest Lluch